

LAUSUNTO

Helsinki 7.10.2024

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta

Viite: HE 109/2024 vp

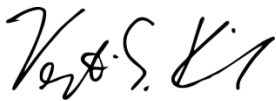
Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystaloudellinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä lähes 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:

pääekonomisti Otto Kyyrönen, otto.kyyronen@soste.fi, p. 040 168 0943

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025.

Hallituksen esitys: Pääministeri Petteri Orpon hallitus esittää vuoden 2025 menoiksi 88,8 ja tuloiksi 76,6 miljardia euroa. Tällöin julkinen alijäämä olisi 12,1 miljardia euroa eli 3,2 prosenttia bruttokansantuotteesta. Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa ja kevään 2024 julkisen talouden suunnitelmassa linjatut uudistukset ja menosäästöt alentavat menotasoa 1,8 miljardilla eurolla.

Tiivistelmä SOSTEn kannasta: Valtiovarainministeriön ensi vuoden talouskasvua koskeva ennuste on todennäköisesti ylioptimistinen, mikä tarkoittaa, että ensi vuonna tehtävät leikkaukset julkisista menoista ajoittuvat huonosti ja vaikuttavat heikentävästi talouskasvuun. Erityisesti nykyisessä matalasuhdanteessa toteutetulla finanssipoliittisella sopeutuksella on merkittäviä kielteisiä kerroinvaikutuksia, jotka vähentävät työllisyyttä ja kasvua hystereesin kautta pitkälläkin aikavälillä. Vaikka Euroopan keskuspankki on alkanut laskea ohjauskorkoa, euroalueen tilanne ei näytä lupaavalta: on hyvin epävarmaa, että Suomen talous hyötyisi muun maailman kehityksestä ensi vuonna. Hallitus on päättänyt kiristää arvonlisäverotusta, minkä vaikutukset ovat regressiivisiä. SOSTEn veropakettilla voisi sen sijaan vähentää tuloeroja, paikata alijäämiä ja elvyttää talouskasvua. SOSTE on myös huolissaan köyhyyden lisääntymisestä sekä sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksiin kohdistuvista lyhytnäköisistä leikkauksista.

Valtiovarainministeriön ennusteet liioittelevat ensi vuoden kasvua

Vuonna 2025 menojen arvioidaan olevan 88,8 ja tulojen 76,6 miljardia euroa. Julkinen alijäämä on 12,1 miljardia euroa eli 3,2 prosenttia bruttokansantuotteesta. Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa ja kevään 2024 julkisen talouden suunnitelmassa linjatut uudistukset ja menosäästöt alentavat menotasoa 1,8 miljardilla eurolla. Valtiovarainministeriön ennusteen mukaan Suomen talous kasvaisi 1,7 prosenttia ensi vuonna, minkä vuoksi enemmistö Ylen ekonomistikyselyyn osallistuneista ekonomisteista piti hallituksen julkisiin menoihin kohdistuvia leikkauksia oikean suuruisina ja hyvin ajoitettuna.

SOSTE on kuitenkin selvittänyt, että Suomen talouskehitystä ennustavat instituutiot ovat liioitelleet ensi vuoden talouskasvua merkittävästi vuodesta 2017 lähtien. Kun vuotta 2020 koskevia ennusteita ei huomioida, ennusteet ovat yliarvioineet kasvua keskimäärin 1,2 prosenttiyksiköllä joka vuosi. Samaan aikaan talous on kasvanut prosentin vuodessa, eli ennusteet ovat liioitelleet ensi vuoden kasvua enemmän kuin talous on todellisuudessa kasvanut. Pelkästään valtiovarainministeriön ennusteet ovat liioitelleet ensi vuoden kasvua noin 0,9 prosenttiyksiköllä vuodessa: syksyn ennusteissa liioittelu oli 1,7 prosenttiyksikköä vuodelle 2023 ja 1,4 prosenttiyksikköä vuodelle 2024. Ylioptimistiset ennusteet saavat julkisen talouden sopeuttamisen näyttämään aina paremmin ajoitetulta kuin se todellisuudessa on. On todennäköistä, että näin on käymässä tälläkin kertaa.

Historiallisen epätarkkuuden lisäksi on muitakin syitä suhtautua epäileväisesti valtiovarainministeriön ensi vuotta koskevaan ennusteeseen. Esimerkiksi Suomen työmarkkinat ovat tällä hetkellä erittäin heikossa tilassa. Työ- ja elinkeinoministeriön viimeisin työllisyyskatsaus kertoo, että elokuussa työttömien työnhakijoiden määrä kasvoi noin 30 000:lla ja avointen työpaikkojen määrä väheni 26 000:lla vuodentakaisesta. Työttömiä työnhakijoita on tällä hetkellä yhteensä 280 000 ja avoimia työpaikkoja 29 000. Samaan aikaan hallitus laskee sosiaalietuuksien ja

työttömyysturvan tasoa, koska etuuksien uskotaan kannustavan työttömiä hakeutumaan töihin. On kuitenkin selvää, että nykytilanteessa keskeisin ongelma ei ole se, että työttömiä työnhakijoita olisi liian vähän, vaan se, että avoimia työpaikkoja ei ole riittävästi. Tätä vinoumaa ei voi ratkaista etuuksia leikkaamalla, vaan sen korjaaminen vaatisi vastasyklisiä finanssipolitiikkaa, mikä lisäisi avointen työpaikkojen määrää.

Valitut työllisyystoimet eivät edistä työllisyyttä

Hallituksen työllisyyspolitiikka perustuu pääosin etuuksien leikkaamiselle, mikä on osa hallituksen laajempaa tavoitetta lisätä työmarkkinoiden niin kutsuttua joustavuutta. Monissa useita maita pitkällä aikavälillä tarkastelevissa ekonometrisissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että työmarkkinoiden joustavuuden lisääminen ei lisää työllisyyttä tai vähennä työttömyyttä. Sen sijaan työmarkkinoiden joustavuuden lisäämisen on havaittu syventävän funktionaalisia tuloeroja, mikä tarkoittaa, että palkansaajille maksettava osuus bruttokansantuotteesta pienenee ja pääomatulojen saajille maksettava osuus bruttokansantuotteesta kasvaa. Tämä on ongelma erityisesti Suomen kaltaiselle palkkavetoiselle taloudelle, jonka tapauksessa suuremmat funktionaaliset tuloerot heikentävät kulutusta, kokonaisyksyntää ja talouskasvua.

Onkin hyvin todennäköistä, että hallituksen tavoite 100 000 uudesta työllisestä ei tule toteutumaan. Valtiovarainministeriö on laskenut, että jo toimeenpantujen uudistusten pitäisi lisätä työllisyyttä noin 75 000 henkilöllä. Työvoimatutkimustilaston mukaan 15–64-vuotiaiden työllisyysaste on kuitenkin laskenut 4,5 prosenttiyksiköllä ja työttömyys lisääntynyt 50 000 henkilöllä vuoden 2023 kesäkuusta lähtien.

Ero laskelmien ja todellisen kehityksen välillä johtuu osin siitä, että valtiovarainministeriön laskelmissa on tehty monia epärealistisia oletuksia, minkä lisäksi niissä on useimmiten sovellettu lukuja, jotka eivät tosiasiallisesti täysin sovellu tarkastellun toimenpiteen arvioimiseen. Yksi esimerkki on ansiopäivärahamuutosten vaikutusten arvioimisessa käytetty jousto (0,8), joka on alun perin laskettu vähintään viisi vuotta työttömyysrahaston jäsenenä olleille ja vähintään 20 vuotta työsuhteessa olleille henkilöille, jotka jäivät 1.1.2003 alkaen työttömäksi taloudellisesta tai tuotantoon liittyvästä syystä. On syytä olettaa, että kyseinen ryhmä ei ole edustuksellinen suhteessa kaikkiin ansiopäivärahan saajiin, minkä vuoksi ansiopäivärahamuutoksia koskevat arviot liioittelevat työllisyysvaikutuksia.

Laskelmissa ei ole myöskään huomioitu sitä kielteistä vaikutusta, joka finanssipolitiikan kiristämisellä tai tuloerojen kasvulla on työllisyyteen työvoiman kysynnän heikentyessä. Mikäli nämä tekijät olisi huomioitu laskelmissa, työllisyysvaikutukset olisivat todennäköisesti lähellä nollaa tai negatiivisia.

Myötäsykliset finanssipoliittiset päätökset pitkittävät taantuman kestoja

Nykyisessä matalasuhdanteessa sopeutustoimenpiteet pitkittävät taantuman kestoja. Niin kutsuttu finanssipolitiikan kerroin kertoo, miten paljon bruttokansantuote muuttuu, kun julkisia menoja lisätään tai leikataan. Mikäli kerroin on 1, bruttokansantuote supistuu saman verran kuin julkiset menot vähenevät. Jos kerroin on 1,1, bruttokansantuote supistuu 10 prosenttia enemmän kuin julkiset menot. Tutkimuskirjallisuudesta löytyy uskottavaa näyttöä sen puolesta, että etenkin nykyisessä matalasuhdanteessa Suomen finanssipolitiikan kerroin sijaitsee välillä 1,5–2,0. Kun tätä

kerrointa sovelletaan valtiovarainministeriön ennusteeseen, tulos on, että Suomen talous ei kasva ensi vuonnakaan.

Osa lyhyen aikavälin taloudellisista menetyksistä muuntuu pitkän aikavälin taloudellisiksi menetyksiksi hystereesin vuoksi. Hystereesi kuvaa taloudellisia prosesseja, jotka hidastavat shokkeihin reagoimista ja joiden vuoksi talous ei palaakaan taantumaa edeltäneeseen tilaansa. Tutkimuksissa Suomen hystereesikertoimen on arvioitu sijaitsevan välillä 0,5–0,6, mikä tarkoittaa, että 50–60 prosenttia lyhytaikaisista menetyksistä työllisyydessä ja bruttokansantuotteessa muuntuu pitkän aikavälin menetyksiksi.

Yllä esitellyt tutkimustulokset selittävät, miksi Kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n viime vuonna julkaisemassa tutkimuksessa havaittiin, että finanssipoliittinen sopeutus ei ollut onnistunut keino vähentää julkista velkaantumista 17 globaalin pohjoisen taloudessa vuosina 1978–2020. Etenkin matalasuhdanteeseen ajoittuvat rajut sopeutustoimet heikentävät taloudellista kehitystä. Jotta Suomen talous voisi välttää tällaiset kielteiset kerroinvaikutukset ja pitkän aikavälin taloudelliset menetykset, olisi järkevämpää harjoittaa vastasyklisiä finanssipolitiikkaa lisäämällä esimerkiksi pienituloisten kotitalouksien tuloja ja kulutusta.

Suomi tarvitsee progressiivista verouudistusta

Hallituksen keskeisin veropoliittinen toimenpide on ollut kiristää arvonlisäverotusta. Yleistä ALV-kantaa korotettiin tämän vuoden syyskuussa 24 prosentista 25,5 prosenttiin, ja ensi vuonna korotetaan joitain alennettuja ALV-kantoja, minkä myötä esimerkiksi lääkkeiden hinnat tulevat nousemaan. ALV-korotusten vaikutukset ovat regressiivisiä, eli ne kohdistuvat eniten pienituloisiin kotitalouksiin ja pieniin yrityksiin.

SOSTE on ehdottanut omaa veropakettiaan valtion talouden tasapainottamiseksi. SOSTEn veropaketti sisältää muun muassa uuden terveystulon, valmisteverojen sitomisen indeksiin, listaamattomien yhtiöiden osinkoverotuksen uudistamisen ja yhteisöverokannan korottamisen pohjoismaiselle tasolle. SOSTEn ehdottamat maltilliset veronkorotukset toisivat noin 2,5 miljardin euron lisäyksen verotuloihin ilman, että talouskasvu kärsisi. Näitä uusia verotuottoja voisi käyttää julkisten alijäämien paikkaamiseen ja finanssipoliittiseen elvytykseen.

Perusturvaan sekä sosiaali- ja terveystalouteen kohdistuvat leikkaukset tulevat kalliiksi

SOSTE on huolissaan perusturvaan sekä sosiaali- ja terveystalouteen kohdistuvien leikkausten kumuloituvista vaikutuksista kaikkein heikko-osaisimmille. Hallitus on toteuttanut mittavia etuuksiin kohdistuvia leikkauksia vuonna 2024, ja vuodelle 2025 niitä on suunniteltu lisää muun muassa asumistukiin, työttömyysturvaan, kuntoutusrahaan ja sairauspäivärahaan. Lisäksi hallitus aikoo pidentää hoitotakuuta, korottaa terveydenhuollon asiakasmaksuja ja korottaa lääkkeiden alkuomavastuuta samalla, kun se suuntaa yhä enemmän menoja tehostomiksi todettuihin Kela-korvauksiin.

SOSTE näkee, että jo tehtyjen suurten leikkausten päälle on kohtuutonta tehdä lisäleikkauksia. Indeksijäädytykset tulevat heikentämään pienituloisten tilannetta entisestään vuoteen 2027 saakka. Moni etuuden saaja saa samaan aikaan useampaa etuutta, jolloin indeksijäädytysten kumuloituvat

vaikutukset ovat vielä suurempia. Tehtyjen leikkausten kaikkia vaikutuksia ei vielä ole ehditty nähdä, mutta jo nyt on nähtävissä, että tänä vuonna perustoimeentulotuen menot ovat kasvaneet, ruoka-avun tarve jatkaa kasvuaan, häätöjen määrä on kasvanut voimakkaasti ja ulosottoon on joutunut huomattavasti viime vuotta enemmän ihmisiä. Inhimillisen kärsimyksen lisäksi sosiaalisten ongelmien yleistyminen lisää korjaavien palvelujen tarvetta ja yhteiskunnan kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Sosiaali- ja terveysministeriön 23.9.2024 julkaisema sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi osoittaa, että vuosien 2024–2025 muutosten seurauksena kolmen pienituloisimman tulokymmenyksen osuus kotitalouksien yhteenlasketusta käytettävissä olevasta tulosta supistuu. Koko väestön suhteellinen pienituloisuusaste kasvaa vuosien 2024–2025 muutosten seurauksena 1,7 prosenttiyksikköä, mikä tarkoittaa noin 100 000 uutta köyhää.

Samaan aikaan perustoimeentulotuen etuusmenojen arvioidaan kasvavan laskennallisesti runsaat 30 prosenttia. Tämä on täysin vastoin hallituksen omaa tavoitetta puolittaa toimeentulotukea tarvitsevien määrää. Toimeentulotuelta on heikompien kannustimien vuoksi vaikeampi työllistyä, millä on negatiivinen vaikutus työvoiman tarjontaan pitkällä aikavälillä. Pidentyneellä toimeentulotukiasiakkuudella on todettu olevan myös ylisukupolvisia vaikutuksia: erityisesti toimeentulotuen saannin pitkittyessä lasten hyvinvoinnin ongelmat yleistyvät. Näin perusturvan heikentäminen ja ihmisten siirtäminen viimesijaisen toimeentulotuen varaan lisää julkisen talouden kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytykset on turvattava

Sosiaali- ja terveysjärjestöt edistävät sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä, ehkäisevät ongelmia sekä vahvistavat erilaisten ihmisten osallisuutta. Järjestöjen yleishyödyllinen toiminta on sellaista, jota julkinen tai yksityinen sektori ei pääsääntöisesti tarjoa.

Tästä huolimatta hallitus esittää massiivisia leikkauksia sote-järjestöjen valtionavustuksiin. Leikkauksia tehdään, vaikka voimassa on parlamentaarinen sopu järjestöjen rahoituksen turvaamisesta. Ensi vuonna valtionavustuksia esitetään myönnettäväksi peräti 80 miljoonaa euroa eli viidennes vähemmän tämän vuoden avustustasoon (384 milj. €) verrattuna. Hallituskauden loppuun mennessä avustuksista leikataan yhteensä 130 miljoonaa eli kolmannes. Näin rajut leikkaukset heikentävät merkittävästi järjestöjen kykyä tarjota ennaltaehkäisevää työtä ja tukea heikoimpien ja sairaimpien hyväksi.

On selvää, että järjestöjen toiminnasta leikkaaminen tulee väijäämättä näkymään julkisten sote-palveluiden tarpeen kasvuna – nyt tehtävä lyhytnäköinen säästö lisää kustannuksia myöhemmin. Siksi on erittäin valitettavaa, että järjestöjen leikkausten vaikutuksia ei ole arvioitu millään tavalla.

Lisäksi varainhankinnan kehittämistä on edistettävä. Lahjoitusvähennys on esitetty laajennettavaksi nuoriso-, liikunta-, urheilu-, kulttuuri- ja tietyt ehdot täyttävälle lapsijärjestöille. SOSTE ehdottaa, että verovähennys on laajennettava kaikkiin järjestöihin, sillä kaikki järjestötoiminta on arvokasta ja tulee tarvitsemaan varainhankinnan vauhdittamista näinä vaikeina aikoina. Verovähennyksen rajaaminen asettaisi järjestöt huomattavan eriarvoiseen asemaan ja olisi vielä vaikeasti toteutettavissa. Esimerkiksi monet sote-järjestöt tekevät tärkeää työtä lasten ja nuorten hyvinvoinnin hyväksi, vaikka niitä ei olekaan luokiteltu nuoriso- ja lapsijärjestöiksi.